

Р. П. ЗАДОРЖНА,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Білоцерківський національний аграрний університет

Концептуальні засади статистичного дослідження сектора фінансових корпорацій

Досліджено місце та роль фінансового сектора в економіці. Проаналізовано особливості фінансових послуг як результатів економічної діяльності фінансових корпорацій, що є підставою для виділення їх в окремий інституційний сектор. Розкрито сутність посередницької функції фінансових установ та охарактеризовано фінансові потреби інших інституційних секторів економіки, які задовольняє сектор фінансових корпорацій.

Ключові слова: економічна система, концептуальні засади, інституційні одиниці, сектор фінансових корпорацій, фінансові послуги, Система національних рахунків.

Постановка проблеми. Демонтаж командно-адміністративної системи та перехід до ринкових методів управління в Україні, як і в інших пострадянських країнах, зумовив переформатування практики функціонування всього господарського механізму. Масштабність і значущість цих процесів не лише в національному та регіональному, а й у глобальному вимірі з економічної точки зору не має аналогів у ХХ ст. Як зауважує В. С. Автономов [1], перехід від централізованої до ринкової економіки в країнах Східної Європи і колишніх республіках СРСР є такою ж найважливішою економічною подією для другої половини ХХ ст., якою була Велика депресія 1930-х років для першої половини цього століття.

Кардинальні проринкові трансформації в економічній системі України актуалізували необхідність приведення у відповідність до нових економічних реалій теоретико-методологічних засад і конструкцій, на основі яких можливе здійснення адекватного аналізу соціально-економічного розвитку країни, а відтак і розроблення необхідних управлінських рішень на різних рівнях управління економікою.

Зміни у фінансовій сфері вітчизняної економіки знайшли відображення у формуванні фінансового сектора (сектора фінансових корпорацій – СФК) – якісно нового структурного елемента економічної системи, окремі інституційні одиниці якого (фондові біржі, недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування тощо) не мали аналогів серед господарських суб'єктів у плановій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці функціонування фінансового сектора в сучасних ринкових умовах присвячена велика кількість наукових розвідок як зарубіжних [1–4], так і вітчизняних [5–15] дослідників. Статистичні аспекти діяльності вітчизняних фінансових корпорацій у контексті глобальних фінансових тенденцій відображено у роботах В. А. Головка [5–6], С. С. Герасименка та І. М. Нікітіної [6], І. Г. Манцурова [7], Р. М. Моторина [8], Н. О. Парфенцевої, Л. Є. Момотюк [9] та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Однією з найбільш поширених моделей, що використовуються в аналізі функціонування ринкової економіки як складного динамічного системного утворення, є її поділ на реальний та фінансовий сектори. Основним видом діяльності в реальному секторі є виробництво ринкових товарів та нефінансових послуг; СФК має забезпечувати фінансування процесів суспільного відтворення.

Вітчизняний фінансовий сектор, оснований на ринкових засадах, формувався революційним шляхом, оскільки за часів СРСР такого структурного компонента народного господарства не існувало. Саме цим пояснюється неусталеність його інституційного середовища на початку ринкових перетворень, яка значною мірою збереглася до сьогодні. Законодавча та нормативна база функціонування фінансового сектора економіки України формувалася “з коліс”, відповідні практики склалися емпіричним шляхом, методом “спроб і помилок”, що обумовило суперечливий характер його становлення й розвитку, хаотичність та фрагментарність його внутрішньої будови, почасти невизначеність функцій окремих суб’єктів фінансового сектора.

Невизначеність й суперечливість спостерігається в наукових дослідженнях з цієї проблематики, яка активно вивчається в пострадянській Україні, проте на концептуальному рівні бракує узгодженості підходів окремих науковців. Перш за все це відображається як у розпливчатості меж об’єкта та предмета дослідження, так і у відсутності чіткого визначення низки ключових категорій, зокрема понять фінансового сектора, фінансового ринку, ринку фінансових послуг, фінансової системи, фінансової інфраструктури. Основна проблема стосується змістовного наповнення цих категорій, їх однозначної демаркації. Часто один і той самий економічний феномен різні автори називають по-різному, та навпаки, одним і тим самим терміном позначають абсолютно відмінні явища. Оскільки для виваженого аналізу стану та тенденцій розвитку будь-якого явища необхідна кількісна інформація, то постає питання щодо чіткого статистичного визначення об’єкта подібних досліджень, оскільки від цього безпосередньо залежить якість інформаційної бази, висновки за результатами досліджень й заходи управлінського впливу.

Ця проблема спрощується завдяки тому, що в світовій статистичній практиці існує формалізований, методологічно виважений і практично апробований підхід до вивчення функціонування сектора фінансових корпорацій, який базується на методологічному стандарті Системи національних рахунків (СНР) [16] та упродовж тривалого часу використовується офіційними статистичними службами більшості країн світу. Однак парадоксальним є те, що саме цей найбільш ґрунтовно розроблений підхід в Україні має наразі найвужчу сферу застосування – ним користуються переважно фахівці-статистики – науковці і практики, співробітники Національного банку України та значно рідше представники інших галузей економічної науки.

Метою публікації є визначення особливостей сектора фінансових корпорацій та концептуальних засад його статистичного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. СНР розглядає економіку як збалансовану систему, всередині якої одночасно здійснюється велика кількість операцій між одиницями, що належать до різних, але взаємопов’язаних видів економічної діяльності [6, с. 9]. Ці операції в сукупності уможливають підтримання безперервності процесу суспільного відтворення як ланцюжка послідовних стадій, забезпечуючи таким чином нормальну життєдіяльність соціуму.

Всі резидентські інституційні одиниці, що складають економіку будь-якої країни, для потреб макроекономічного рахівництва групуються в п’ять взаємовиключних інституційних секторів, кожен з яких є групою подібних за типом інституційних одиниць [16, с. 69]. Сектор являє собою сукупність інституційних одиниць-резидентів певної країни, кожна з яких, як визначено в СНР, може від свого імені володіти активами, брати зобов’язання, брати участь в економічній діяльності та вступати в операції з іншими одиницями [16, с. 67].

Концептуальною основою групування інституційних одиниць в інституційні сектори є відмінність економічних цілей, функцій та особливостей економічної поведінки цих одиниць. Згідно з цими ознаками в складі національної економіки країни виділяються сектори: нефінансових корпорацій; фінансових корпорацій; державного управління; некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, та сектор домашніх господарств.

Корпоративна складова ринкової економіки в цьому поділі представлена двома типами корпорацій – фінансовими і нефінансовими. Перші з них надають насамперед фінансові послуги; другі – виробляють товари та забезпечують пропозицію нефінансових послуг. Попри всю різноманітність послуг як результатів виробничої діяльності господарських суб'єктів лише інституційні одиниці, що забезпечують пропозицію фінансових послуг, виділено в окремий інституційний сектор економіки. Причиною відокремлення сектора фінансових корпорацій від інших інституційних секторів є винятковість тієї ролі, яку відіграють фінансові корпорації в економіці [16, с. 70], тобто “видовою відмінністю” цього сектора є те, що його інституційні одиниці надають фінансові послуги.

Виробництво фінансових послуг є результатом фінансового посередництва, управління фінансовими ризиками чи допоміжної фінансової діяльності [16, с. 83]. Оскільки надання фінансових послуг є предметом суворого регулювання, то інституційні одиниці, що надають фінансові послуги, зазвичай не виробляють інші товари чи послуги, а фінансові послуги не виробляються як вторинна виробнича діяльність у інших секторах.

Отже, саме специфіка фінансових послуг і їх якісна відмінність від решти послуг, ринкова пропозиція яких забезпечується нефінансовими інституційними одиницями в процесі їх господарської діяльності, зумовила виділення СФК в одне з п'яти основних угруповань вже на першому рівні поділу національної економіки.

Для включення інституційної одиниці до СФК слід відповісти на питання (рис. 1).

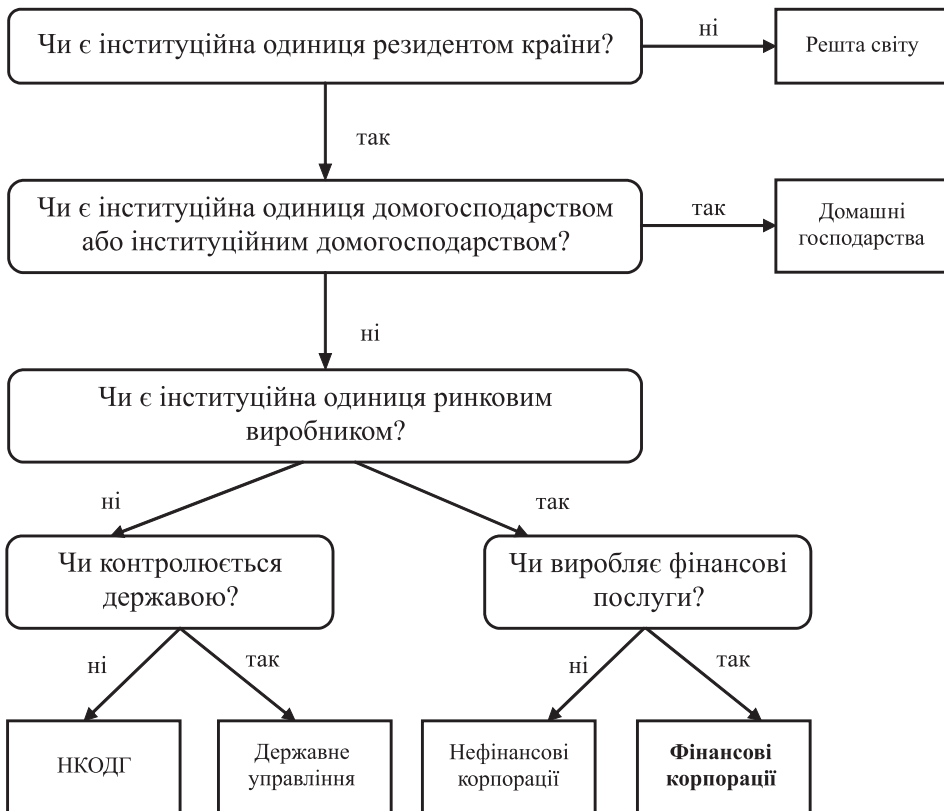


Рис. 1. Алгоритм включення інституційної одиниці до сектора фінансових корпорацій в СНР

Джерело: адаптовано автором за [16, с. 71].

Згідно з СНР–2008 сектор фінансових корпорацій об'єднує резидентські корпорації, основна діяльність яких полягає в наданні фінансових послуг, включаючи послуги фінансового посередництва, послуги страхування та послуги пенсійного забезпечення, а також одиниці, зайняті видами діяльності, які сприяють фінансовому посередництву [16, с. 72].

Наразі загальновизнаною як серед вітчизняних, так і з-поміж зарубіжних дослідників є теза про те, що наявність потужного ефективного фінансового сектора є передумовою поступального розвитку реального сектора економіки та економічного зростання в країні [4, с. 40; 10, с. 5; 11, с. 8]. І навпаки, як зазначає І. О. Школьник, відсутність ефективного фінансового ринку здатна спричинити дисбаланс в економіці, який, у свою чергу, звужує можливості розвитку конкурентного середовища [12, с. 4].

На сучасному етапі розвитку економіки суспільне відтворення об'єктивно відбувається за обов'язкової участі в ньому фінансових установ. Як пише про це В. Д. Базилевич: “Розвиток суспільного виробництва не можливий без ефективного перерозподілу капіталу в рамках економічної системи, який на сьогодні може забезпечити лише фінансовий ринок” [10, с. 6].

Історично поява та інституціоналізація фінансового сектора була зумовлена потребою в додатковій формі мобілізації коштів для забезпечення розвитку економіки країни [13, с. 4]. З часом по мірі ускладнення виробничих відносин та удосконалення продуктивних сил ця потреба лише збільшувалась з погляду на зростання масштабності проектів, що потребували фінансування, і вимагала все більш спеціалізованих фінансових інструментів для забезпечення акумуляції й перерозподілу вільних фінансових ресурсів.

У будь-який момент часу в економічній системі існують інституційні одиниці, що відчувають потребу в коштах понад тих, які вони мають в своєму розпорядженні на умовах власності, оскільки реалізація певних їх намірів потребує фінансування в більших обсягах, ніж наявні у них фінансові ресурси. Зміст і характер цих намірів залежить від того, до якого інституційного сектора належить одиниця, що відчуває дефіцит коштів. Так, органи державного управління потребують фінансування витрат державного бюджету у разі недостатності його доходів; домогосподарства зазвичай формують попит на додаткові кошти для задоволення своїх споживчих потреб коротко- і довгострокового характеру та інвестиційних потреб. Інституційні одиниці – виробники товарів і нефінансових послуг не завжди мають достатньо власних коштів для подальшого розвитку й збільшення масштабів своєї діяльності, тому відчувають потребу в залученні зовнішніх джерел фінансування операційної та інвестиційної діяльності. Тому для сектора нефінансових корпорацій СФК забезпечує отримання інвестиційного ресурсу для фінансування розширення виробництва або його технологічного переозброєння.

СФК, виконуючи посередницькі функції між власниками тимчасово вільних фінансових ресурсів, які бажають їх прибутково вкласти, і тими економічними агентами, які мають потребу в додатковому зовнішньому фінансуванні, “замикає” на собі задоволення фінансових потреб основних суб'єктів національного господарства – нефінансових корпорацій, домогосподарств та органів державного управління, забезпечуючи при цьому отримання доходу і прибутку самими одиницями СФК. При цьому, як було показано вище, фінансові корпорації не обмежуються фінансовим посередництвом, надаючи також послуги страхового захисту та недержавного пенсійного забезпечення (табл. 1).

Проте саме посередницька функція СФК найчастіше виступає предметом наукових досліджень з погляду на її значущість для забезпечення процесів розширеного відтворення. Посередництво СФК у процесах перерозподілу вільних фінансових ресурсів є вигідним як для кредиторів (інвесторів), так і для позичальників: для індивідуальних інвесторів воно уможливорює швидку та комфортну реалізацію їх інвестиційного потенціалу, оскільки за відсутності таких посередницьких структур індивідуальні інвестори змушені були б самостійно здійснювати пошук “сфери застосування” своїх інвестицій, що, безумовно, є більш тривалим, ризикованим і складним процесом.

**Фінансові потреби інституційних секторів економіки,
що задовольняє СФК**

Інституційні сектори	Характеристика потреб
Нефінансові корпорації	<ul style="list-style-type: none"> - отримання пайового фінансування через залучення інвесторів в бізнес, - отримання боргового фінансування, - отримання прибутку від інвестування тимчасово вільних коштів, що вивільняються в процесах виробництва і обігу, - отримання послуг страхового захисту
Держава	<ul style="list-style-type: none"> - отримання пайового фінансування через залучення інвесторів у бізнес, де держава має частку в капіталі, - отримання боргового фінансування для покриття бюджетних витрат
Домогосподарства	<ul style="list-style-type: none"> - отримання прибутку від інвестування заощаджень, - отримання кредитів, - отримання послуг страхового захисту, - отримання послуг недержавного пенсійного забезпечення
Фінансові корпорації	<ul style="list-style-type: none"> - отримання винагороди за надання посередницьких послуг

Джерело: складено автором.

З іншого боку, завдяки СФК забезпечується доступ позичальників до інвестиційного капіталу, необхідного для їх подальшого розвитку. При цьому надзвичайно важливим є те, що діяльність СФК має мультиплікативний ефект, який виявляється в тому, що концентруючи часто невеликі за обсягом індивідуальні заощадження, він уможливує фінансування надзвичайно капіталомістких проєктів, що за відсутності фінансових посередників могло б взагалі не відбутись. Отже, результат функціонування фінансового сектора є значущим як на рівні окремих індивідуальних інвесторів, так і на рівні всієї економіки: сектор фінансових корпорацій забезпечує перенесення ефекту прибуткового розміщення тимчасово вільних коштів з мікрорівня на макрорівень.

Висновки. Сектор фінансових корпорацій є невід’ємною складовою економічної системи з огляду на його істотний вплив на процеси суспільного відтворення завдяки виконанню ним функцій управління фінансовими ризиками та забезпечення трансформації ліквідності в процесах концентрації і перерозподілу інвестиційного капіталу.

Статистичний підхід до аналізу функціонування сектора фінансових корпорацій має базуватись на інституційних засадах стандарту СНР, який передбачає чітке формалізоване окреслення меж об’єкта дослідження та дозволяє уникнути неоднозначних підходів і тлумачень складу фінансових установ й сфер їх діяльності, що є характерним для великої кількості наукових розвідок, які реалізуються на основі методологічних підходів, відмінних від тих, на яких ґрунтується СНР.

З погляду на недовершеність методологічного забезпечення та експериментальний характер окремих статистичних даних щодо функціонування фінансової складової економіки України (квартальних фінансових рахунків, балансу фінансових активів і пасивів) подальші дослідження мають бути спрямовані на удосконалення як теоретичного підґрунтя, так і практики статистичного виробництва в контексті гармонізації вітчизняної методології з відповідними міжнародними та європейськими стандартами.

Список використаних джерел

1. Автономов В. С. Проблемы методологии и структуры современной экономической науки и теория переходного периода / В. С. Автономов // К вопросу теории и практики переходного периода. – М. : ИМЭМО, 1996. – С. 6–14.
2. Хасанов И. Ш. Финансовый сектор России на этапе вступления в ВТО (вопросы теории, методологии и практики национального счетоводства) : моногр. / И. Ш. Хасанов, К. И. Айер; Казан. нац. иссл. технол. ун-т. – Казань : КНИТУ, 2012. – 320 с.
3. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка: підручник / Глен Р. Габбард; пер. з англ. ; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесевич. – К. : КНЕУ, 2004. – 889 с.
4. Кидуэлл Д. С. Финансовые институты, рынки и деньги / Д. С. Кидуэлл, Р. Л. Петерсон, Д. У. Блэкуэл. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 752 с.
5. Головка В. Квартальні фінансові рахунки України: методологічні та практичні аспекти складання / В. Головка, А. Тетерук // Вісник НБУ. – 2011. – № 8. – С. 12–18.
6. Герасименко С. С. Система національних рахунків : навч. посібник / С. С. Герасименко, В. А. Головка, І. М. Нікітіна. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
7. Манцуров І. Г. Статистичний аналіз впливу світової економічної кризи на розвиток фінансового сектора України [Електронний ресурс] / І. Г. Манцуров, Д. І. Манцуров // Моделювання та інформ. системи в економіці: зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана”. – 2010. – Вип. 82. – С. 251–265.
8. Моторин Р. М. Роль фінансового сектора у формуванні ВВП / Р. М. Моторин, К. Р. Приходько, Р. М. Приходько // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. – 2006. – № 7. – С. 37–44.
9. Парфенцева Н. О. Розробка номенклатури фінансових послуг з метою статистичного оцінювання діяльності фінансових установ / Н. О. Парфенцева, Л. Є. Момотюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – № 134. – С. 59–61.
10. Базилевич В. Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах / В. Д. Базилевич // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 5–12.
11. Міщенко С. В. Формування ефективної структури фінансового сектора України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / Міщенко Світлана Володимирівна ; Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20 с.
12. Школьник І. О. Фінансовий ринок України в контексті розвитку світової фінансової системи : монографія / І. О. Школьник. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 98 с.
13. Школьник І. О. Стратегія розвитку фінансового ринку України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Школьник Інна Олександрівна. – Суми, 2008. – 442 с.
14. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектора України в умовах формування нової фінансової архітектури : монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2009. – 384 с.
15. Інституційні чинники розвитку фінансового сектора економіки в умовах ринкової трансформації : монографія / кол. авторів; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Соболева. – К. : УБС НБУ, 2010. – 350 с.
16. Система национальных счетов 2008. – Нью-Йорк, 2012. – 794 с.

Р. П. ЗАДОРЖНАЯ,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики предприятия,
Белоцерковский национальный аграрный университет

Концептуальные основы статистического изучения сектора финансовых корпораций

Исследованы место и роль финансового сектора в экономике. Проанализированы особенности финансовых услуг как результатов экономической деятельности финансовых корпораций, на основании которых они выделяются в отдельный институциональный сектор. Раскрыта сущность посреднической функции финансовых учреждений и охарактеризованы финансовые потребности других институциональных секторов экономики, которые удовлетворяет сектор финансовых корпораций.

Ключевые слова: экономическая система, концептуальные основы, институциональные единицы, сектор финансовых корпораций, финансовые услуги, Система национальных счетов.

R. P. ZADOROZHNA,
PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Department of Economics of Enterprises,
Bila Tserkva National Agricultural University

The Conceptual Basis for Statistical Studies of the Financial Corporations Sector

The national financial sector, based on market principles, was formed in a revolutionary way, because in the USSR there was no such structural component of the economy. Currently, its institutional environment is not enough well-established and there is no conceptual consistency of approaches of individual scientists to clearly outlining of boundaries of the object and subject of study and determining a set of key categories.

The aim of the article is to determine the characteristics of the financial corporations sector and the conceptual basis for its statistical study.

The position and role of the financial sector in the economy is studied. The peculiar features of financial services as results from business operation of financial corporations are outlined, which allows for their classification as a separate institutional sector. The essence of the intermediary function of financial institutions is highlighted, and financial needs of other institutional sectors of the economy, met by financial corporations sector, are characterized.

The conclusion is made that a statistical approach to analysis of operation of financial corporations sector should be based on the institutional principles set in methodological standards of the System of National Accounts, with clear delineation of the boundaries of formalized research object, which allows for avoiding controversial approaches and interpretations of the financial institutions and their fields of activity. In view of the above, further studies in the field should aim at harmonizing the Ukrainian statistical methodology with relevant international and European standards.

Keywords: economic system, conceptual basis, institutional units, financial corporations sector, financial services, System of National Accounts.

